

Mikael Winninge

”När tiden var inne ...” – provöversättning av Nya testamentet behöver respons

Mikael Winninge redogör i denna artikel för bakgrunden till den provöversättning av två nystestamentliga skrifter som utkommit under 2015. En viktig fråga i arbetet är vilken slags översättning som kan komma att behövas. Winninge redogör också för vilka skäl som finns för att inleda ett nytt översättningsarbete.

I nför sitt 200-årsjubileum 2015 publicerade Svenska Bibelsällskapet en provöversättning av två nytestamentliga skrifter. Översättningen har den mångtydiga titeln *När tiden var inne ...* (ett citat från de översatta texterna Luk 9:51 och Gal 4:4). Den underliggande frågan är när tiden är inne för en ny översättning av NT. I närmare 500 år har officiella bibelöversättningar i Sverige producerats på uppdrag av kungar eller (statliga) kommissioner. Sedan *Bibel 2000* publicerades efter 28 års noggrant översättningsarbete, har Svenska Bibelsällskapet övertagit ansvaret, dels för att förvalta bibelkommissionens översättning och bevaka upphovsrätten, dels för att säkerställa att kunskap och kompetens finns på plats då det blir dags att revidera eller nyöversätta hela bibeln eller delar av den. Det kan finnas skäl att påminna om att *NT 81* kom att ingå i princip ogravverad i *Bibel 2000*. Den översättningen gjordes på 1970-talet och byggde på 1960- och 1970-talets forskning. Svenskspråkligt sett innebar *NT 81* en revolution ifråga om stavning, ordval och meningsbyggnad jämfört med 1917 års översättning, som var av konungen ”gillad och stadfäst”. Historiskt sett var *KB 1917* frukten av 144 års arbete, men också långa avbrott, i den kommission som Gustav III tillsatte 1773. Bibelöversättningar kommer verkligen inte till över en natt. Normalt tar det 10–15 år att genomföra en översättning av hela bibeln. Uni-

ted Bible Societies (UBS), de förenade bibelsällskapen, en sammanslutning av 146 nationella bibelsällskap, har statistik och god överblick över de projekt med bibelöversättningar som nu pågår i vår värld. Innan ett projekt kan starta krävs noggrann planering ekonomiskt och organisatoriskt, men det fordras också teoretisk och metodologisk reflektion, liksom beslut om vilket slags översättning som ska utföras. I samband med igångsättningen krävs dessutom utbildning av översättare, stilister och konsulter. Kort sagt, startsträckan är ganska lång. Det innebär att om ett initiativ till en ny svensk helbibel skulle tas idag, skulle det knappast kunna leda till en färdig produkt förrän på 2030-talet. Man kan leka med tanken på en ny officiell svensk översättning år 2041, lagom till 500-årsjubileet av den första svenska helbibeln, *Gustav Vasas bibel* från 1541. För att åstadkomma något sådant, behöver projektet komma igång på 2020-talet. Det är i det perspektivet Svenska Bibelsällskapets provöversättning ska förstås.

Vilken slags översättning behövs?

En grundläggande fråga är vilket slags översättning som kan behövas. Man kan tänka sig en ”textnära” översättning, som ger den i källspråket okunnige en känsla av textens formella karaktär och stil. I sådana fall talar man ofta om ”formell ekvivalens”, eftersom många av grund-

textens uttryck och konstruktioner återges även när de låter främmande på målspråket. Den enda större eftergiften till målspråket är då att hänsyn tas till dess naturliga ordföljd.

Sedan 1970-talet har de flesta moderna bibelöversättningar i varierande grad däremot eftersträvat vad man kommit att kalla ”funktionell ekvivalens”. Det innebär bland annat en ambition att undvika formuleringar som är främmande för målspråket liksom ålderdomligt klingande uttryck. När det gäller bildspråk innebär funktionell ekvivalens i de flesta fall att en metafor på källspråket ersätts av en helt annan metafor på målspråket eller av ett abstrakt uttryck som, så gott det går, säger samma sak utan bildspråk.

Förutom vägvalet att luta åt formell eller funktionell ekvivalens, »

finns möjligheten att göra olika typer av ”nischöversättningar”. Allt oftare tar nationella bibelsällskap initiativ till att producera bibelöversättningar i kategorin ”lättläst”. Dessutom finns det exempel på översättningar skrivna på vardaglig journalistprosa. En annan kategori av översättningar skulle kunna klassas som medvetet teologiskt tolkande. Omskrivningar och förklaringar följer då i regel en viss tolkningstradition och har ett pedagogiskt, liturgiskt eller homiletiskt syfte.

Målet med Svenska Bibelsällskapets provöversättning har varit att leverera en ”centrumöversättning”. En sådan förväntas kunna läsas av många, på motsvarande sätt som NT 81. Översättningen skulle ta hänsyn till det aktuella forskningsläget vad

texten blir obegriplig för en nutida läsare. Varken språket, uttrycksformerna eller kulturen bör osynliggöras i översättningen. Inte desto mindre ska den vara av god kvalitet och ha en idiomatisk, naturlig nutida språkdräkt.

Konkret innebar detta följande: (1) När ett grekiskt ord kan återges med samma svenska ord på olika ställen utan att det blir onaturligt svenska, så bör översättningen göra det, hellre än att eftersträva variation. (2) Det rika bibliska bruket av bildspråk bör bevaras där det är möjligt. Men när bilderna inte fungerar på svenska får de återges på annat sätt. (3) Rytmen har inte bara en estetisk funktion utan bidrar till att klargöra textens innebörd. (4) Ålderdomliga ord och uttryck som inte kommunicerar meningen nära och direkt bör undvikas. (5) Kön-

”översättningsteoretiska förutsättningar och ideal har förändrats”

gäller textkritik, tillkomsthistoria och tolkning samt dra nytta av den växande kunskapen om de olika antika sociala, politiska och religiösa miljöer, där de olika nytestamentliga skrifterna kom till. Som text från evangelierna valdes Luk 9:51–19:28, den så kallade lukanska reseberättelsen. Den har fått namnet ”Vägen till Jerusalem”. Som brevtextr har Galaterbrevet översatts i sin helhet.

Bibelforskningens framsteg

Skälen att göra en nyöversättning är framför allt bibelforskningens framsteg, delvis nya vanor i användningen av det svenska språket och, inte minst, att översättningsteoretiska förutsättningar och ideal har förändrats. De senaste 10–15 åren har en viss omsvängning kunnat skönjas. Det finns anledning att tala om ”moderat (modifierat) funktionellt ekvivalent” översättning. Med det menas en översättning som i högre grad medger att uttryck och metaforer återges mer ordagrant, när det inte innebär att

inkluderande språk bör eftersträvas. (6) Översättningen ska inte dölja att kulturskillnader mellan Bibelns sammanhang och vår tid.

För den som gör en översättning av en antik text infinder sig förr eller senare frågan om textens bakgrund, den historiska situation i vilken den tillkommit, vilka källor författaren har haft att tillgå samt vad författaren velat åstadkomma med sin text. Det är ofrånkomligt att de bibelvetenskapliga ställningstagandena påverkar översättningen. Tolkning och översättning går inte helt att skilja åt. Å ena sidan krävs det exegetiska avgöranden och tolkningar för att göra texten begriplig, men risken är då att dörren stängs för andra tolkningar. Å andra sidan riskerar en alltför ”öppen” text att bli såväl svårförståelig som intetsägande. All översättning har att ta hänsyn till både källspråk och målspråk. De bibelvetenskapliga ställningstagandena är väsentliga för att förstå grundtexten. Lika väsentligt är arbetet med den svenska språk-

dräkten, för att innehållet ska komma till sin rätt på målspråket.

Det effektivaste sättet att diskutera bibelöversättning är att faktiskt ta utgångspunkt i konkreta översättningar och förslag till nyöversättning. Syftet med Svenska Bibelsällskapets provöversättning är att skapa förutsättningar för en sådan diskussion. Därför finns det också i slutet av provöversättningen ett avsnitt med frågor för reflektion och samtal. Här vill jag nu ge exempel på frågeställningar som det kan vara värt att begrunda och samtala om.

Lukasevangeliet 12:30

²⁹Men tänk inte på hur ni ska få något att äta och dricka. Var inte så ängsliga! ³⁰Efter allt sådant jagar världens människor, men ni har en far som vet vad ni behöver. ³¹Sök i stället hans rike, så ska ni få det andra också.

Grundtexten talar om ”världens folk” eller ”världens hedningar”. I Bibel 2000 återgavs detta med ”hedningarna i världen”. Vilka associationer ger provöversättningen?

Lukasevangeliet 14:26

²⁶Den som kommer till mig och *inte sätter det högre än sin far och mor, sin hustru, sina barn, sina bröder och systrar, ja, högre än sitt eget liv*, kan inte vara min lärjunge.

Grundtexten har ett verb som vanligtvis översatts med ”hata” (så *Bibel 2000*) och som givetvis framhäver radikaliteten i kravet från Jesus. Men eftersom innebörden i sammanhanget har med prioriteringar att göra, kan det hävdas att provöversättningen är mer korrekt i sak. Bör översättningen vara ordagrann eller meningsbaserad här?

Liknelsen om den sluge förvaltaren (Luk 16)

¹Jesus sa också till sina lärjungar: ”Det var en rik man som hade en förvaltare. Denne anklagades för att ha förskingrat hans förmögenhet. [...]

⁸Herren berömde den ohederlige förvaltaren för hans *slughet*: ”Den här världens barn handlar klokare mot

sina egna än ljusets barn gör.

Den "ohederlige förvaltaren" beskrivs med visst gillande. Frågan är om han var klok, klipsk eller slug? Ordvalet blir med nödvändighet värderande. I provöversättningen har liknelsen fått rubriken "Liknelsen om den sluge förvaltaren" (att jämföra med "den ohederlige förvaltaren" i *Bibel 2000*). All översättning innebär tolkning, vare sig det är önskvärt eller inte. Vilken tolkning är mest motiverad här?

Galaterbrevet 2:16

¹⁶Men då vi vet att en människa inte blir rättfärdig genom att göra vad lagen föreskriver utan genom *Jesu Kristi trohet*, har också vi satt vår tro till Kristus Jesus för att bli rättfärdiga av Kristi trohet och inte av laggärningar. För av laggärningar blir ingen människa rättfärdig.

Grundtextens genitivuttryck kan betyda endera att människor blir rättfärdiga tack vare att Jesus var trofast eller att människor blir rättfärdiga genom att tro på Jesus och lita på honom. Den vanligaste tolkningen av genitivuttrycket är att det handlar om "tron på Jesus Kristus" (så *Bibel 2000*). Fler och fler bibelforskare är dock idag benägna att argumentera för tolkningen "Jesu Kristi trohet", liksom i denna provöversättning. Valet av översättning har givetvis stor teologisk betydelse. Vad blir innebörden för Paulus teologi?

Inkluderande språk i

Galaterbrevet 3:15 och 3:26

¹⁵Bröder och systrar, låt mig ta ett exempel från vardagslivet ...

Detta kan jämföras med NT 81:

"Bröder, för att ta ett exempel ..."

²⁶För alla är ni *Guds barn* genom tron, i Kristus Jesus.

Detta kan också jämföras med NT 81: "Alla är ni nämligen genom tron *Guds söner*, i Kristus Jesus."

Vilken av följande översättningsprinciper är viktigast: (a) att könsinkluderande språk bör eftersträvas eller (b) att översättningen inte ska dölja att kulturskillnader mellan Bibelns sammanhang och vår tid?

Galaterbrevet 3:24

Det får inte finnas saker som ter sig underliga eller "översatta". Många enskildheter går att lösa på ett modifierat funktionellt ekvivalent sätt, men ibland uppstår svåra dilemman. Ett sådant exempel finns i Gal 3:24. Nu heter det i provöversättningen: "Så har lagen blivit vår *uppföstrare* till dess att Kristus kom". En ordagrann översättning prövades av exegeten, nämligen "barnledsagare", men eftersom en sådan översättning oundvikligen väcker en läsares undran, krävs en not som måste läsas, för att det ska bli begripligt. Stilisten föreslog då det semantiskt inexakta men

mer funktionellt ekvivalenta "småskollärare" (förskollärare eller liknande). Eftersom denna beteckning inte heller är oproblematiserad, valdes översättningen *uppföstrare*, trots att detta är ett abstrakt allmänord, som saknar konkretionen i originalets term.

Respons önskas

Av det sagda framgår att översättning av nytestamentlig text till nutida svenska inte är någon enkel uppgift. Samtidigt är det ibland en nödvändig uppgift. Med denna provöversättning hoppas Svenska Bibelsällskapet initiera en diskussion om det eventuella behovet av en ny översättning av Nya testamentet. Det handlar både om lämplig tidpunkt för ett översättningsprojekt och vilket slags översättning som kan behövas. Vi är tacksamma för synpunkter på både översättningar och noter.

MIKAEL WINNINGE

Docent i Nya testamentets exegetik,
översättningsdirektor,
Svenska bibelsällskapet

Skicka synpunkter per e-post till info@bibeln.se och rubricera dem "Nytt NT", eller med vanlig post till:

Svenska bibelsällskapet
(att. Översättningsdirektorn)
Box 1235
751 42 Uppsala

(Synpunkter önskas senast 1 april 2016).

Provöversättningen "När tiden var inne ..." finns att köpa via www.bibelbutiken.se

www.svenskkyrkotidning.se